

Publikationen des Deutschen Archäologischen Instituts

Pantos A. Pantos

Panagitsa near Elateia 1979–1981. Grave goods and burial customs in a classical burial ground near Elateia

in: Sporn et al. - ANCIENT PHOKIS: New approaches to its history, archaeology and topography
International conference, DAI Athens, 30 March – 1 April 2017 209-218

<https://doi.org/10.34780/dv67-kava>

Herausgebende Institution / Publisher:
Deutsches Archäologisches Institut

Copyright (Digital Edition) © 2025 Deutsches Archäologisches Institut
Deutsches Archäologisches Institut, Zentrale, Podbielskiallee 69–71, 14195 Berlin, Tel: +49 30 187711-0
Email: info@dainst.de | Web: <https://www.dainst.org>

Nutzungsbedingungen:

Mit dem Herunterladen erkennen Sie die [Nutzungsbedingungen](#) von iDAI.publications an. Sofern in dem Dokument nichts anderes ausdrücklich vermerkt ist, gelten folgende Nutzungsbedingungen: Die Nutzung der Inhalte ist ausschließlich privaten Nutzerinnen / Nutzern für den eigenen wissenschaftlichen und sonstigen privaten Gebrauch gestattet. Sämtliche Texte, Bilder und sonstige Inhalte in diesem Dokument unterliegen dem Schutz des Urheberrechts gemäß dem Urheberrechtsgesetz der Bundesrepublik Deutschland. Die Inhalte können von Ihnen nur dann genutzt und vervielfältigt werden, wenn Ihnen dies im Einzelfall durch den Rechteinhaber oder die Schrankenregelungen des Urheberrechts gestattet ist. Jede Art der Nutzung zu gewerblichen Zwecken ist untersagt. Zu den Möglichkeiten einer Lizenzierung von Nutzungsrechten wenden Sie sich bitte direkt an die verantwortlichen Herausgeber*innen der jeweiligen Publikationsorgane oder an die Online-Redaktion des Deutschen Archäologischen Instituts (info@dainst.de). Etwaige davon abweichende Lizenzbedingungen sind im Abbildungsnachweis vermerkt.

Terms of use:

By downloading you accept the [terms of use](#) of iDAI.publications. Unless otherwise stated in the document, the following terms of use are applicable: All materials including texts, articles, images and other content contained in this document are subject to the German copyright. The contents are for personal use only and may only be reproduced or made accessible to third parties if you have gained permission from the copyright owner. Any form of commercial use is expressly prohibited. When seeking the granting of licenses of use or permission to reproduce any kind of material please contact the responsible editors of the publications or contact the Deutsches Archäologisches Institut (info@dainst.de). Any deviating terms of use are indicated in the credits.

Katja Sporn | Alexandre Farnoux |
Eric Laufer
ANCIENT PHOKIS

Athenaia 13
Études méditerranéennes 4

DEUTSCHES ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT
Abteilung Athen

ATHENAIA 13

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

**ÉTUDES
MÉDITERRANÉENNES 4**

DEUTSCHES ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT
Abteilung Athen

Katja Sporn | Alexandre Farnoux | Eric Laufer (eds.)

ANCIENT PHOKIS

New approaches to its history, archaeology
and topography

International Conference, DAI Athens, 30 March – 1 April 2017

REICHERT VERLAG

Autor/Author:

Katja Sporn (ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1845-5113>, ROR ID: <https://ror.org/05nqsnd28>)

Alexandre Farnoux (IdRef: <http://www.idref.fr/032145993/id>, ROR ID: <https://ror.org/02fzvr850>)

Eric Laufer (ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8758-6854>, ROR ID: <https://ror.org/05nqsnd28>)

Titel/Title: Ancient Phokis. New approaches to its history, archaeology and topography

Reihe, Band/Series, Volume: Athenaia 13

Reihenherausgeber/Series Editor: Katja Sporn, Reinhard Senff, Oliver Pilz

Reihe, Band/Series, Volume: Études méditerranéennes 4

Reihenherausgeber/Series Editor: École française d'Athènes

Herausgebende Institution/Institutional Editor: Deutsches Archäologisches Institut

Umfang/Length: X, 526 Seiten/Pages mit/with 244 Abbildungen/Illustrations

Peer Review: Dieser Band wurde einem Peer-Review-Verfahren unterzogen./*The volume is peer reviewed.*

Verantwortliche Redaktion/Publishing Editor: Deutsches Archäologisches Institut, Redaktion des Deutschen Archäologischen Instituts Athen, Fidou 1, 10678 Athen, Griechenland, redaktion.athen@dainst.de

Redaktionelle Bearbeitung/Editing: Simon Hoffmann, Diana Wolf, Ulrike Schulz

Prepress: le-tex publishing services GmbH, Leipzig

Buchgestaltung und Coverkonzeption/Book Design and Cover Concept: hawemannundmosch, Berlin

Umschlagfoto/Cover Illustration: Blick von Elateia über die Kephissosebene auf den Parnassos

(D-DAI-ATH-2018-17152_2, Foto: Katja Sporn)

Nutzungsbedingungen/Terms of Use

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Eine Nutzung ohne Zustimmung des Deutschen Archäologischen Instituts und/oder der jeweiligen Rechteinhaber ist nur innerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes zulässig. Etwaige abweichende Nutzungsmöglichkeiten für Text und Abbildungen sind gesondert im Band vermerkt./*This work, including all of its parts, is protected by copyright. Any use beyond the limits of copyright law is only allowed with the permission of the German Archaeological Institute and/or the respective copyright holders. Any deviating terms of use for text and images are indicated in the credits.*

Druckausgabe/Printed Edition

Erscheinungsjahr/Year of Publication: 2024

Druck und Vertrieb/Printing and Distribution: Dr. Ludwig Reichert Verlag Wiesbaden • www.reichert-verlag.de

Druck und Bindung in Deutschland/Printed and Bound in Germany

ISBN: 978-3-7520-0825-8 (Athenaia), 978-2-86958-624-6 (Études méditerranéennes)

Bibliographische Metadaten/Bibliographic Metadata: <https://zenon.dainst.org/Record/003063459>

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek: Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <https://dnb.de> abrufbar./*Bibliographic information published by the Deutsche Nationalbibliothek: The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data are available online at https://dnb.de.*

Digitale Ausgabe/Digital Edition

Erscheinungsjahr/Year of Publication: 2024

DOI: <https://doi.org/10.34780/xb69-ti55>

Bibliographische Metadaten/Bibliographic Metadata: <https://zenon.dainst.org/Record/003063459>

Inhaltsverzeichnis

Vorwort	IX
Phocis, Delphoi, and the amphictyony	1
<i>Peter Londey</i>	
Living on a rock. The cities of ancient Phocis and the importance of place	11
<i>Hans Beck</i>	
Borders and identity in ancient Phocis: some reflections	23
<i>Giovanna Daverio Rocchi</i>	
Phocis in the Aetolian League. Self-abandonment or self-assertion?	33
<i>Peter Funke</i>	
The institutions of the Phocian League	45
<i>Denis Rousset</i>	
Phocis in Roman times: beyond the shadow of Delphi	67
<i>Georgios A. Zachos</i>	
Das phokische Koinon zwischen Böotien, Delphi, Athen und Rom	85
<i>Christoph Begass</i>	
Delphes et Kalapodi au début de l'âge du fer ancien (11 ^e –9 ^e siècles av. J.-C.)	101
<i>Jean-Marc Luce</i>	
Zur Selbstdarstellung der Phoker in Delphi	121
<i>Anne Jacquemin</i>	
Athena. A gateway to Delphi	133
<i>Sandrine Huber – Anne Jacquemin – Didier Laroche</i>	

Terres cuites figurées du dépôt votif de Kirrha: de l'établissement du matériel à son exploitation	147
<i>Stéphanie Huysecom-Haxhi</i>	
The sanctuary of Athena in Phocian Antikyra	165
<i>Athanasios Sideris</i>	
The fortifications of ancient Phocis	
Results and prospects	185
<i>Nicolas Kyriakidis</i>	
Δρόμος με παρελθόν	195
<i>Φανούρια Δακορώνια (†) – Πέτρος Κουνούκλας</i>	
Παναγίτσα Ελάτειας 1979–1981	
Κτερίσματα και ταφικά έθιμα σε κλασσικό νεκροταφείο της Ελατείας	209
<i>Πάντος Α. Πάντος</i>	
Spanning two oracles. The sanctuary of Demeter at Erochos, between Delphi and Abae	219
<i>Elena Partida – Anthoula Tsaroucha</i>	
The rediscovery of a manuscript by Erich Gose and Friedrich Schober on the Kephissos valley from 1926	237
<i>Katja Sporn</i>	
Ο κρίσιμος 4ος αιώνας π.Χ.: παλαιές και νέες οχυρώσεις, παλαιοί και νέοι οικισμοί στην κοιλάδα του φωκικού Κηφισού	249
<i>Φώτης Ντάσιος</i>	
Panopeus	271
<i>Elena Kountouri – Ioannis Mavrommatidis – Nikolaos Petrochilos</i>	
New research on the fortification of Tithorea. A preliminary report of fieldwork 2016–2017	287
<i>Petros Kounouklas – Eric Laufer</i>	
Surveying the caves above Tithorea in 2016	307
<i>Stella Katsarou – Lina Kormazopoulou – Eric Laufer – Sabine Neumann – Katja Sporn – Ioanna Zygouri</i>	

Doric capitals and column drums from Modi in Phocis.....	339
<i>Nils Hellner – David Scahill</i>	
Ταφές των Πρώιμων Αυτοκρατορικών Χρόνων από την Υάμπολη στην ανατολική Φωκίδα.....	349
<i>Μαρία Παπαγεωργίου – Δημήτρης Γρηγορόπουλος</i>	
Sites of memory in ancient Phocis	
The Thessalian-Phocian battles, the Persian Wars, and the changing religious landscape.....	371
<i>Elena Franchi</i>	
A transfer of sacred lands from eastern Phocis, IG IX1, 87.....	383
<i>Jeremy McInerney</i>	
Kalapodi 2014–2016: Investigating the surroundings, limits and infrastructure of the sanctuary.....	397
<i>Katja Sporn</i>	
Ritual burials of temples and ritual depositions accompanying building activities in the oracle sanctuary of Apollon at Abai/ Kalapodi.....	409
<i>Wolf-Dietrich Niemeier</i>	
The bronze finds from the Late Geometric ›South Temple 6‹ at Kalapodi	
Cult practices and local craft traditions in eastern Phocis.....	421
<i>Gudrun Klebinder-Gauß</i>	
The significance of the sanctuary of Kalapodi during the Archaic period based on the pottery finds.....	439
<i>Michaela Stark</i>	
A palette of bronze and silver: the monetary perspective of the archaeological site at Kalapodi.....	455
<i>Hristina Ivanova-Anaplioti</i>	
New iron finds from the 2016 campaign in Kalapodi – Contexts and compositions.....	469
<i>Sandra Zipprich</i>	

A bronze foundry of Classical times in the sanctuary at Kalapodi	479
<i>Johanna Fuchs</i>	

Pagan twilight at Kalapodi: Two pottery assemblages of the third and fourth centuries A.D.	491
<i>Dimitris Grigoropoulos</i>	

Παναγίτσα Ελάτειας 1979–1981

Κτερίσματα και ταφικά έθιμα σε κλασσικό νεκροταφείο της Ελατείας

Πάντος Α. Πάντος

Οι σωστικές ανασκαφές

Τον Οκτώβριο του 1979 κατά την διάνοιξη αύλακος για την τοποθέτηση υδραγωγού στο χωριό Παναγίτσα του Δήμου Ελατείας κατεστράφησαν αρχαίοι τάφοι. Από τον χειριστή του εκσκαφικού μηχανήματος παρέδόθησαν στο Αστυνομικό Τμήμα Ελατείας και από αυτό στην Υπηρεσία αρχαία ευρήματα (εικ. 1), επηκολούθησε επιτόπια έρευνα, συνελέγη πλήθος οστράκων και επεσημάνθησαν τέσσερεις τάφοι. Κατά την σωστική ανασκαφή που επηκολούθησε (22.10.1979 έως 08.11.1979) απεκαλύφθησαν και ανεσκάφησαν έξι τάφοι, τα δε αποτελέσματα εξετέθησαν συνοπτικώς από την συνάδελφο Φανουρία Δακορώνια¹. Επειδή ήτο προφανές ότι το νεκροταφείο εξετεινέτο και πέ-

ραν της αύλακος και του χώρου της ανασκαφής του 1979, απεφασίσθη η συνέχισή της στους γειτονικούς αγρούς Γ. Τσαπρούνη και Ζήση το φθινόπωρο του 1981 (15.09.1981 έως 03.10.1981) με αποτέλεσμα να ανασκαφούν άλλοι δεκατέσσερεις τάφοι. Της ανασκαφής του 1981 έγινε απλώς μνεία² με την προαναγγελία ότι οι δύο ανασκαφές, λόγω του πλούτου των ευρημάτων, θα αποτελέσουν αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης από κοινού του ομιλούντος και της Φανουρίας Δακορώνια. Επέστη ήδη ο χρόνος να εκπληρωθή η προαναγγελία, με πρώτο σταθμό την πρώτη παρουσίαση ενός μέρους³ του ήδη συντηρημένου, φωτογραφημένου και σχεδιασμένου υλικού στο παρόν συνέδριο.

Οι τάφοι

Οι τάφοι του νεκροταφείου ανήκουν στην γεωμετρική εποχή, καθώς και στις τελευταίες δεκαετίες του 5ου

και των αρχών του 4ου αιώνα π.Χ. Η Φ. Δακορώνια, επί τη βάσει μιάς προτάσεως του Oldfather για την θέση

¹ Δακορώνια 1979.

² Πάντος 1981.

³ Οι αριθμοί των ευρημάτων που αναφέρονται κατωτέρω είναι οι αριθμοί καταγραφής του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας. Κατά το διαρρεύσαν μακρό διάστημα αρκετά ευρήματα, και δή τα σημα-

ντικώτερα, έχουν εκτεθή στις εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας και της Αρχαιολογικής Συλλογής Αταλάντης. Επίσης κύλικες-σκύφοι από την ανασκαφή έχουν περιληφθή εις: Hatzidakis 1984. Ο Παναγιώτης Χατζηδάκης είχε εργασθεί στην ανασκαφή ως έκτακτος τότε αρχαιολόγος της ΙΔ' ΕΠΚΑ.

- 1 Μελαμβαφής αμφορεύς με διακόσμηση ανθεμίων στον λαιμό
 2 Μελαμβαφής κάνθαρος με διακόσμηση «δυτικής κλιτύος»
 3 Μελαμβαφές καρχήσιον

της αρχαίας Τριτηίδος⁴, υπέθεσε ότι το νεκροταφείο της Παναγίτσας ανήκε πιθανόν σε αυτήν. Με τα δύσκολα τοπογραφικά προβλήματα της περιοχής ασχολήθηκε προσφάτως ο Αγγελος Παπαδημητρίου⁵, και το θέμα δεν θα μας απασχολήσει περαιτέρω εδώ.

Το 1979 στην Παναγίτσα είχαν ανασκαφή έξι τάφοι, από τους οποίους οι δύο (II και IV) ήταν κεραμοσκεπείς καλυβίτες και οι τέσσερις (I, III, V, VI) κιβωτιόσχημοι με πήλινες πλάκες. Το 1981 ανασκάφησαν δεκατέσσερις επί πλέον τάφοι. Από αυτούς δύο (VII

και IX) είναι κιβωτιόσχημοι με πήλινες πλάκες, δύο (VIII και X) κιβωτιόσχημοι με πλάκες ευθύπτου πυρολίθου, δύο (XI και XVII) ελλειπώς σωζόμενοι ταφικοί πίθοι και οι υπόλοιποι (XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX) λακκοειδείς ή/και απλές ταφές. Από τους τάφους έξι (XI, XIII, XIV, XVI, XVII, XVIII) ανάγονται στην γεωμετρική εποχή και θα μελετηθούν από την Φ. Δακωρώνια. Εφεξής θα γίνη λόγος μόνον για τους τάφους της κλασικής εποχής.

⁴ Philippson 1951, 716 (7i).

⁵ Παπαδημητρίου 2012. Βλ. και: Ζάχος 2013, 39 πιν. 31α.

Τα κτερίσματα

Από τις ανασκαφές του νεκροταφείου στην Παναγίτσα της Ελατείας προέκυψε ένας μεγάλος αριθμός ευρημάτων που είναι ενδεικτικός και για τον πλούτο των κατοίκων της περιοχής, αλλά και για τα ταφικά τους έθιμα. Στην παρούσα ανακοίνωση θα προσπαθήσω να δώσω μια στατιστική παρουσίαση του πλήθους αυτού των ευρημάτων, με απεικόνιση και των σημαντικότερων από αυτά, επιφυλασσόμενοι για την πλήρη δημοσίευση κατά τάφο στην δημοσίευση της ανασκαφής.

Το μέγιστο μέρος των κτερισμάτων είναι πήλινα αγγεία, αλλά και ωρισμένα χάλκινα αγγεία. Επίσης από τα αγγεία ο συντριπτικά μεγαλύτερος αριθμός αποτελείται από μελαμβαφή αγγεία, αρκετά είναι τα μελανόμορφα, λίγα τα ερυθρόμορφα και ευρέθη και μία λευκή λήκυθος. Μεταξύ των αγγείων ευάριθμα είναι και τα μικρού μεγέθους («μικύλλα») αγγεία⁶. Από την άποψη της χρήσεως υπερτερούν κατά πολύ τα αγγεία πόσεως, κυρίως κάνθαροι, καρχήσια, σκύφοι, κύλικες, κύλικες-σκύφοι κλπ.

Οι μελαμβαφείς κάνθαροι με 20 αγγεία είναι το συνηθέστερο κτερίσμα, ενώ οι μελαμβαφείς σκύφοι με 18 αγγεία έρχονται δεύτεροι σε αριθμό. Από τους MB κανθάρους οι οκτώ (8) φέρουν διακόσμηση «δυτικής κλιτύος» (εικ. 2). Δώδεκα (12) είναι τα μελαμβαφή καρχήσια (εικ. 3) και εννέα (9) τα μελαμβαφή μόνωτα κύπελλα.

Οι μελανόμορφες κύλικες-σκύφοι είναι πέντε (5)⁷. Η ΑΕ1393 φέρει παράσταση Σφιγγός και η Κ3669 κιθαρωδό μεταξύ ανθεμίων και στις δύο πλευρές. Η ΑΕ1394 φέρει παράσταση τεθρίππου στην μία πλευρά και Πηγάσου στην άλλη. Άλλες δύο (2) κύλικες-σκύφοι είναι απλώς μελαμβαφείς, η μία μάλιστα φέρει την επιγραφή του ονόματος του κατόχου ΑΡΙΣΤΟΚΕΝΕΣ⁸.

Στα καθαρώς ταφικά αγγεία ανήκουν τέσσερεις (4) μελαμβαφείς λήκυθοι, με κόσμηση ακτίνων ή ανθεμίων σε εξηρημένη ζώνη του ώμου ή και μαιάνδρου στον κορμό. Επίσης έξι (6) μελαμβαφείς αρυβαλλοειδείς λήκυθοι, δύο με κάθετες αυλακώσεις στο σώμα. Ότι στα πήλινα αγγεία με αυλακώσεις υπόκεινται μεταλλικά πρότυπα είναι γνωστό και εικονογραφείται στην Παναγίτσα από τον χάλκινο αρυβαλλο του τάφου VI (εικ. 4). Από τον ίδιο τάφο προέρχεται και η χάλκινη ακέραιη κύλιξ-σκύφος ΑΕ1556⁹.

⁶ Βλ. π.χ. τον οξυπύθμενο αμφορίσκο με φοιιδωτή διακόσμηση από τον τάφο V (αριθ. 1415), Δακωρώνια 1979.

⁷ Hatzidakis 1984, 259 κεξ., nos. 583–587 pl. 63.

⁸ Τάφος VI, αριθ. Κ3670. Hatzidakis 1984, 276 αριθ. 587 pls. 31. 45. 55.

⁹ Hatzidakis 1984, no. 587bis, pls. 38. 55 (420–400 B.C.).

Πηγές εικόνων: Εικ. 1–9: Αρχείο της Εφορείας της Λαμίας (Ζωγραφιές: Enza Marziliano-Mori).

4 Χάλκινος αρυβαλλος του Τάφου VI

5 Λευκή λήκυθος από τον Τάφο VII

6

7

6 Κύλιξ με εικόνα χορεύτριας που κρατεί κρόταλα

7 Ερυθρόμορφη πελίκη. Μυθολογική σκηνή - Θησεύς και Σίνης ο πιτυοκάμπτης

8

9

8.9 Πήλινες προτομές

Μία και μοναδική είναι η λευκή λήκυθος από τον τάφο VII, με παράσταση γυναικός. Φορεί χιτώνα και λοξό ιμάτιο, ενώ στην κόμη φέρει κάλυμμα – σάκκο. Στο αριστερό χέρι κρατεί θύρσο, ενώ με το δεξιό φαίνεται να τείνη μικρό κλάδο ή ταινία (?) προς τυμβοειδές έξαρμα με στήλη (εικ. 5). Στο ώμο γράφονται τέσσερα ανθέμια σε εναλλάξ αντίστροφη διάταξη.

Στα υπόλοιπα μελαμβαφή αγγεία, μεταξύ των οποίων και αρκετά μικρού μεγέθους, ανήκουν

- τρεις (3) μελαμβαφείς αμφορείς,
- δύο (2) μελαμβαφείς πελίκες,
- μία (1) μελαμβαφής κοτύλη,
- τρεις (3) μελαμβαφείς λεκανίδες, η μία (ΑΕ1399) με πώμα,
- δύο (2) μελαμβαφείς πρόχοι και μία (1) προχοΐσκη,
- πέντε (5) μελαμβαφείς φιάλες, εκ των οποίων δύο (2) μόνωτες, και επτά (7) φιαλίσκες,
- πέντε (5) σκυφίδια
- μία (1) κορινθιακή κοτυλίσκη
- Δύο (2) είναι οι μελανόμορφες κύλικες.

Η Κ3643 από τον τάφο VII συγκολλήθηκε από πολλά κομμάτια. Στο εσωτερικό εικονίζεται χορεύτρια που

κρατεί στα χέρια κρόταλα (εικ. 6). Στο εξωτερικό μεταξύ των λαβών πέντε μορφές, από αριστερά προς τα δεξιά, γυναίκα που κάθεται σε κλισμό, ιματιοφόρος που στηρίζεται σε βακτηρία, γυναίκα που υψώνει το αριστερό χέρι, ιματιοφόρος που κρατεί βακτηρία και γυναικεία μορφή. Στο βάθος κλαδιά κισσού, κάτω από τις λαβές κισσόφυλλα.

Η μικρή κύλιξ 2256 από τον τάφο IX φέρει εξωτερικά ένα κλαδί μυρτιάς (?).

Τρία (3) ήταν τα ερυθρόμορφα αγγεία.

Στον ερυθρόμορφο κρατήρα 1419 από τον τάφο VI εικονίζεται στην μία πλευρά Σάτυρος που παίζει διάυλο και Μαινάδα με τύμπανο και θύρσο σε χορευτική στάση. Στην άλλη πλευρά δύο νέοι που φορούν ιμάτιο δεξιά και αριστερά ενός κίονος στο κέντρο.

Στην ερυθρόμορφη πελίκη 1420 από τον τάφο V έχουμε πάλι Σάτυρο με θύρσο και Μαινάδα με ξίφος και θύρσο στην μία πλευρά. Στην άλλη δύο ιματιοφόροι έφηβοι.

Στην ερυθρόμορφη πελίκη 2261 από τον τάφο IX εικονίζεται μία μυθολογική σκηνή από τους άθλους του Θησέως – η τιμωρία του Σίνη του πιτυοκάμπτη (εικ. 7). Ο Θησεύς, ο οποίος κρατεί ξίφος στο δεξιό του χέρι και φορεί πέδιλα, λυγίζει ήδη τους κορμούς των

πεύκων με το αριστερό, ενώ ο γονατισμένος Σίνις εκτείνει το δεξιό χέρι του σε χειρονομία ικεσίας προς τον ήρωα. Πίσω από τον ήρωα μία δεύτερη ανδρική μορφή που φορεί κωνικό πόλο στο κεφάλι παρακολουθεί την σκηνή κρατώντας ρόπαλο στον αριστερό του ώμο, προφανώς το σιδερένιο ρόπαλο που πήρε από τον φονευθέντα «κορυνήτη» Περιφήτη στον προηγούμενο άθλο του στην Επίδαυρο, και κάτι που μοιάζει με θήκη ξίφους (αυτού του Θησέως προφανώς) στο δεξιό

του χέρι. Κάτω από την λαβή ανθέμιο και στην άλλη πλευρά δύο ιματιοφόροι νέοι δεξιά και αριστερά από στήλη.

Από τα υπόλοιπα κτερίσματα των τάφων της Παναγίτσας μνημονεύουμε εδώ μόνον τον χάλκινο σαρωτήρα 1559 από τον τάφο III και τρία πήλινα ειδώλια από τον τάφο IX, ανάμεσά τους ένα κριοφόρου Ερμού.

Ταφικά έθιμα

Κλείνοντας αυτήν την πρώτη παρουσίαση των τάφων της Παναγίτσας θα αναφερθούμε σε κάποια στοιχεία χαρακτηριστικά όλων ή κάποιων εξ αυτών.

Όλοι οι τάφοι είχαν προσανατολισμό κατά τον άξονα ανατολικό-δυτικό. Οι νεκροί, όπου διετηρήθησαν τα οστά, ετοποθετούντο στο αριστερό πλευρό με την κεφαλή δυτικά και τα πόδια συνεσταλμένα. Σε μία περίπτωση (τάφος XII) τα κάτω άκρα ήσαν εκτεταμένα και τα χέρια διπλωμένα στο ύψος της κοιλίας.

Πολλά κτερίσματα ήταν τοποθετημένα στο εξωτερικό των τάφων με ακραίο παράδειγμα του πλουσιωτάτου σε κτερίσματα τάφου IX.

Οι νεκροί (ή και οι τάφοι τους) φαίνεται ότι ετέλουν υπό την προστασία θεοτήτων, όπως δείχνει η τοποθέτηση πηλίνων προτομών, ενός γενειοφόρου ανδρικού θεού και μίας γυναικείας θεότητας στο εξωτερικό τεσσάρων από αυτούς. Όλες οι προτομές είχαν στραμμένο το πρόσωπο προς τον τάφο.

Στον τάφο V βρέθηκαν δύο προτομές σε θραύσματα έξω από την νοτιοανατολική γωνία και την Α πλευρά.

Στον τάφο VI τρεις προτομές ήσαν τοποθετημένες έξω από την βορειοανατολική, νοτιοανατολική και νοτιοδυτική γωνία του τάφου, στημένες όρθιες με το

πρόσωπο προς τον τάφο (λόγω της κακής οπτήσεως συνελέγησαν σε κομμάτια). Στον τάφο VIII τουλάχιστον δέκα προτομές ήταν τοποθετημένες γύρω από τον τάφο με τα πρόσωπα επίσης εστραμμένα προς τον τάφο. Μερικές προτομές ήταν διπλές, δηλ. η μία μέσα στην άλλη. Συγκεντρώθηκαν τρεις ομάδες θραυσμάτων, δηλ. τα έξω από την δυτική (Ε1), την νότια (Ε2) και την βόρεια (Ε3) πλευρά. Το πάχος είναι 5 χιλ. και ωρισμένα διατηρούσαν ίχνη ερυθρού χρώματος.

Στον τάφο IX εξωτερικά βρέθηκε τρεις γυναικείες προτομές και μία ανδρική, σε κομμάτια.

Η κ. Ενζα Μαρτσιλιάνο-Μώρη ζωγράφισε δύο προτομές με την απόδοση των χρωμάτων από τα ίχνη τους (εικ. 8. 9).

Η ανδρική γενειοφόρος μορφή που κρατεί στο δεξιό χέρι αγγείο συνήθως ταυτίζεται με Διόνυσο, και υπάρχουν σχετικά παραδείγματα από την περιοχή Βοιωτίας και Λοκρίδος. Η γυναικεία μορφή στις προτομές συνήθως ταυτίζεται με την Περσεφόνη/Κόρη, και δικαιολογείται εδώ η παρουσία της ως θεότητας προστατρίας του τάφου ή/και του νεκρού.

Αθήνα

Πάντος Α. Πάντος

Διεύθυνση

Πάντος Α. Πάντος
Αρχαιολόγος, δ.φ.
Οδός Νικαίας 77
17564 Π. Φάληρο
Ελλάδα
pantos_pantos@yahoo.gr

Βιβλιογραφία

Hatzidakis 1984 P. Hatzidakis, Athenian Red-Figure and Black-Figure Cup-Skyphoi of the Sixth and Fifth Centuries B.C., with particular Reference to Material from Phthiotis, A Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the King's College, University of London (London 1984)

Δακορώνια 1979 Φ. Δακορώνια, Παναγίτσα, ADelt B 34, 1979, 193 κ. ε. πιν. 68 γ

Πάντος 1981 Π. Α. Πάντος, Παναγίτσα Ελατείας, ADelt B 36, 1981, 221–222

Παπαδημητρίου 2012 Α. Παπαδημητρίου, Οι Πεδιείς. Συμβολή στην ιστορική τοπογραφία της κοιλάδος του Μέσου Ρού του Βοιωτικού Κηφισού (Αθήνα 2012)

Philippson 1951 A. Philippson, Der Nordosten der griechischen Halbinsel. Das östliche Mittelgriechenland und die Insel Euböa, Die griechischen Landschaften I 2 (Frankfurt 1951).

Ζάχος 2013 Γ. Α. Ζάχος, Ελάτεια. Ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδος (Βόλος 2013).

Zusammenfassung – Abstract – Περίληψη

Panagitsa bei Elateia 1979–1981. Beigaben und Bestattungssitten in einem klassischen Gräberfeld bei Elateia

Zusammenfassung In der bei Baumaßnahmen 1979 angeschnittenen und in einer Rettungsgrabung dokumentierten antiken Nekropole in Panagitsa wurden im Herbst 1981 weitere systematische Grabungen vorgenommen. Zu den sechs zuvor bekannten Gräbern kamen so 14 weitere unterschiedlicher Bauweise. Mit den sechs Gräbern geometrischer Zeitstellung befasste sich Ph. Dakoronia, während im vorliegenden Beitrag die übrigen aus dem späten 5. und frühen 4. Jh. v. Chr. besprochen werden. Die Gräber waren einheitlich von Ost nach West ausgerichtet. Unter den Funden waren zahlreiche, oft verzierte Tongefäße unterschiedlicher Gattungen. Zur Ausstattung gehörten außerdem eine Anzahl von männlichen und weiblichen Terrakottabüsten, die einschließlich der Arme bis zur Körpermitte gearbeitet waren.

Schlagwörter Panagitsa, Nekropole, Klassik, Terrakotten, Keramik

Panagitsa near Elateia 1979–1981. Grave goods and burial customs in a classical burial ground near Elateia

Abstract Additional systematic excavations were carried out in autumn 1981 in the ancient necropolis at Panagitsa, which was disturbed during construction work in 1979 and documented in a rescue excavation. In addition to the six previously known graves, there were 14 more of different designs. Ph. Dakoronia studied the six tombs from the Geometric period, whereas the remaining ones from the late 5th and early 4th centuries B.C. are presented here. The graves were oriented uniformly from east to west. Among the finds were numerous, often decorated clay vessels of different types. The goods furthermore comprised a number of male and female terracotta busts showing their arms down to the waist.

Keywords Panagitsa, necropolis, Classical period, terracottas, pottery

Παναγίτσα Ελατείας 1979–1981. Κτερίσματα και ταφικά έθιμα σε κλασσικό νεκροταφείο της Ελατείας

Περίληψη Επιπλέον συστηματικές ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν το φθινόπωρο του 1981 στην αρχαία νεκρόπολη στην Παναγίτσα. Η νεκρόπολη είχε ανακαλυφθεί το 1979 κατά τη διάρκεια κάποιων έργων κατασκευής και είχε ερευνηθεί με σωστική ανασκαφή. Στους έξι τάφους που ήταν γνωστοί από τη σωστική ανασκαφή, το 1981 προστέθηκαν 14 νέοι τάφοι διαφορετικών τύπων. Η Φ. Δακορώνια μελέτησε τους 6 τάφους από τη Γεωμετρική περίοδο, ενώ οι εναπομείναντες που ανάγονται στον ύστερο 5ο και πρώιμο 4ο αιώνα π.Χ. παρουσιάζονται εδώ. Οι τάφοι είναι προσανατολισμένοι ομοιόμορφα από την ανατολή προς τη δύση. Ανάμεσα στα ευρήματα υπήρχαν πολυάριθμα, συχνά διακοσμημένα πήλινα αγγεία διαφορετικών τύπων. Τα κτερίσματα επίσης συμπεριελάμβαναν έναν αριθμό πήλινων προτομών, που παρουσιάζουν ανδρικές και γυναικείες μορφές έως τη μέση του σώματος, συμπεριλαμβανομένων των χεριών.

Λέξεις-κλειδιά Παναγίτσα, νεκρόπολη, Κλασσική περίοδος, πήλινα ειδώλια, κεραμική